

համար, կ'ըսէ, հարկ տեսեր է ձեռնամունք ըլլալ
նոր լուծանցի Գառանեցի իւր լուծ մանց մէջ քանի
մ'անդամ կուլում կ'ընէ Գրինենիսիր, Արևատակիր,
Փիրսի, “Գաւթիք” եւն գրութիւններէն: Վեր-
ջապէս կ'երեւայ թէ Ալիքնի թաղաժանութիւնը
Ներածութիւն մ'ալ ունէր՝ անշարժ թարգմանէն
յաւելալ: Ասոր սեղ զրած պիտի ըլլայ Գառանեցի
իւր յառաջարանութիւնն, որիր առվան ունեցած
հին օրինակին “Յառաջարանութիւն Շաբդանուն”
բառերն օրինակեր գրեր է իւր յառաջարանութիւն
զրուխը. (— այս յառաջարանութիւնը յետոյ ամ-
բողջին կը գննէք: —) Թերեւս ալ ինչ ինչ մա-
սեր պահան ըլլայ հին ներածութիւնն իւր յառ-
ջարանութիւնն մէջ, այսպէս սկիզբ եւ վերջ են: Ի
հարկէ որոշ բան մը չենք գիտեր այս նկատմամբ:
— Արդի ըստծունք մ'ալ յօրինաւած կը յիշաւ
կ'ըստծունք թիւ 1813ին մէջ որ Պուկիկ գիրքնէ, բայց
“Աբաֆրեւու ի Ալիքն վարդապետ էր եւ անցաւոյ”
(Մասցաւուլ Քառ անդամ:)

Հ. Յ. Տ.

ՀԱՍԽՈՍԱԿԱՆ

ԵՅՐԻԿԱԿԱՐԵՔ ԵԲ ԻՐԵՑ ՆԱՐՈՒԴԻՔ ՅԻՇԱՏԵԿԱՐԻՔ

Այս նախաձոր որ յոյս տեսած է “Ապեւել”,
օրաթօթին մէջ (1892, Թիւ 2204) յած է մեզ նաև նովե-
նամի յաւելցի պահապահ ծանօթութիւններ, զրոնց
սովորված անփոփոխ կը ղննե: ԽՄ:

Պահանական խուզարկութիւններ, պեղում-
ներ, հին արձանագրութեանց գիւտան, եւն, նո-
րանոր ըցսեր կը սփունս ազգաց պատմութեան
վրայ: Այս կարգէն է Քրայի գիւտան, զրո ըրած
է “Սկրափ ազգային թանգարանին մէկ մուժայի
վրայ ետրուսկիւնի արձանագրութեամբ լի պա-
տաստանա արձենալու եւ բրէկներ ի լրց հանելով՝ որպէս
հաղորդեց Հանդիք Ամորիուն: Պրուկ այդ երկու-
ներն առաջն մնագ առաջ քափկոյց տեսան որ վրան
անընթեռն կ'նորանշն տառեր կան: Բայց “Քրայ
նորերն մանրամասն քննէն լով տեսան որ ետրուս-
կիւնն էր, եւ թէ մուժան պատասողը այն ոտար
երէն իրեւ աւելցրդ կտաւ գործածեր էր իր ա-
ռանց միտ գննելու մնագրին:” Այս մասն մը
խոնարհ կարծիքն յայտնելէ տաւայ, կարեւոր կը
համարինք փոքր ինչ ճանոթութիւն տալ ե-
տրուսկացոց վրայ:

Ետրուսկացիք հատակի ամենէն նախկին
քաղաքակիրթ ժողովուրդն էին, որ կը բնակէին
երկրին հիւսիսային արեւելքան եւ գրեթէ Շաս-
կանապի կողմերն: Իրենց որորանն էր կ'իւրիա,
փոքր և սիրութեան կողմ:

¹ Հման. Թ. ԽԴ. ԴԴԴ. ՀԲ եւ այլ հաստատներու
Լուծութիք:

² Հման. Հանդիք Ահ. 1892, թ. 2, էջ 51:

Հերոդոտ կը պատմէ թէ իւրագացոց երկրին
մէջ պայտիսի մեծ տով մը եղաւ որ թագաւորն
ստիպուեցաւ յերկուս բաժնեւ ժողովուրդն, եւ
մէկ մասն երկրէն դուռ վանել: Այս գաղութին
պետքան իւր Տիւրսենութիւնն, որուն առաջնոր-
դութեամբ Զմրւութիւն նաւահանգստէն անցան
Եւրոպա հնի իրենց ապաստանարան մը գտնելու-
համար. մասն Աւմբրից երկիրն, ուր քաղաքներ
կազմելով հաստատուեցան: Իրենց առաջնորդ
Տիւրսենուն անուամբ զննքեան անուանեցին
Տիւրսենացի, որ ապա լասին օւ է Նախարար
մասնկան յաւելման փիսուեցաւ: ԵՌԵՍԿԻ Ե-
ւրոպակացիք: Այս գաղթականութիւնն անշուշ-
տէ և անգամէն շխտարուեցաւ, այլ տեւեց իւր
երկու գար. վասն զի, մնչպէս պիտի տեսնենք,
Փոքր Սփայշէն քանի մը անգամներ անցան են
Եգիպտոս, ուր գտնուած յիշատակարնաց մէջ
կը տեսնուի իրենց անունն — “Տուրշան” =
Տիւրսենացի կամ Ետրուսկացի:

Հերոդոտի պատմածին հակառակը կը պնդէ
Եւրացոց պատմիչ քսանիթու կ'իւրացին, Ը-
սելով թէ Ետրուսկացոց լեզուն երբեք նմա-
նութիւն մը լունին իր ազգային լեզուին հետո: Եւ-
րոպացի գիտականներէ շատերն ալ այլեւայլ
կարծիք ունեցած են Ետրուսկացոց ծագման
նկատմամբ, անոնց լեզուին վրայ ուսումնասիրե-
լով, եւ իրարմէ ըլլրութին հակառակ-
ցութեանց յանգած են, այսպէս. Լամի սեմա-
կան ծագումն տուած է. Փրերէ կ'եղտական.
Չիսամի՞ սատական. Ռիքարի աւելի նորու թափ-
անցելով լիւրեւուցոցած է թէ հն Լիւրիկեցուց
այսինքն Ալբանիացոց Շկիպետար ցեղենն հետ
լեզուական նմանութիւն մը ունի: Միւլէրէ Յու-
նարքին հետ ինամանութիւն մը ունենալն յայտ-
նած է, մինչեւ իսկ Կորպսն, Կարլ Պաւլ, Գարթէ Հաւ-
սեն, Դէքէ, — որուն յանձնուած է այժմ յի-
շեալ երկներուն վրայի գրութեան ուսումնա-
սիրութիւնն: — եւ այլք ցարդ կ'նորունին թէ
Ետրուսկերէնն իտալականլեզուամիբին մէկ մասը
կը կազմէ: Սակայն, մնչպէս ուրիշ տեղ ալ ա-
ռիթմն ունեցած ենք ըսելու¹, առաջն անգամ
կէմբրիիլ Սէյնդ Զընն Համալարանն վախճա-
նեալ Պ. Խորեւու Ելլինը փոքր փոքրէնց մօնե-
ցնել Ետրուսկերէնն հայերէնի, 1861ին ի Լու-
սոն հրատարակած “Հայէկին ծառուն Ետրու-
սկացոց աշխատաթեան մէջ: Այս վերջին գա-
ղաքարը մշակեց Քրիստիանայի Համալարանին
ուսուցչապէսներէն Պ. Ելլեւս Սոփուս Բուգդէ:

¹ Հման. Ծառէ. 1890, թ. 5:

որ ԳԵԼքը իւղ է ստուգային հետապնդութեան եւ սուսահամբութեան ձեռընտու լինելն յետոյ երկը տարի առաջ Ստորհովմ Արեւելափառաց համաժողովըն Ներկայացց 114 յօդուածներկը բաղկացեալ աշխատութեան մը — «Հայերն լիովով ստուգային հետապնդութեան սուսահամբութեան իւղ»¹:

Բուգդէ, իր ետրուսկերէնի աշխատութեանց մէջ Հայերէնն իրբե գործի կամ բառակի կը գործածէ: Եւ ինչո՞ւ: — Որովհետեւ, ինչպէս աւեսանք, լիզուաբանք կը պնդեն թէ Ետրուսկերէնն ոչ Ծնկելուպական լիզուաց կը պատճանանք. Բուգդէ աննց այդ կարծեաց գէմ ցուցըներ Համար թէ Ընդ Հակապանն Ծնկելուպական լիզուաց Տան ազգակցութիւն ունի, կը դիմէ Տին Ծնկելորէն, երանեան, ալբաներէն, յունաքնէն, լատիներէն, կեղաներէն, գերմաներէն եւ այլ լիզուաց օգնութեան, առաջնութեան պատիւլ տալով Հայերէնի որուն ու ամէկորէնին մանաւանդ գաւառաբարբառցն մէջ կը նկատէ եթէք քերականական եւ եթէք բառական նմանութիւնը ընդ ետրուսկերէնի:

Ետրուակացոց տառերն՝ եւրոպական եւ
ասիսկան աղքաց նման՝ Փինչիկցիներէն՝ առ-
ուած են մինչեւ վերջը պահեցնեալ տառը եւ
գրութեան ձեւերն՝,² վանա զի սեմական աղքաց
եւ չին Յունաց պէս ասոնք ալ աղ կորմէն դէքի-
չախ յառաջացոցած են: Այս տեսակ գրու-
թեանց մեծակ պաշար կ'ընծայեն մեզ Վեմսոփ
մէջ գտնուած արձանագրութիւնք:³

Ետրուսկացւոց՝ Կիբեցացւոց հետ ունեցած
քարեկամութեան եւ Եգիպտացւոց հետ ունե-
ցած պատերազմին մնացորդը չէ միթէ Ակրամի

¹ Որմէ տարի մը յետոյ երարուսկերէնի 185 բառից վրաց մասնաւոր աշխատառութիւն մը հրապարակ հանեց — «Երգուածքնեան և հայութան բարքանուու»:

Digitized by srujanika@gmail.com

Պատմաբարյա կուտ են Եթքասաւոց առ Ֆէ Հարպա-
տունքն է մամանուշը (Են գոր Կ. Ք.)։ Ասեալ Առաջի թամա-
սուն օրին հանուն կ ասանավ միշ արքաբաց գաւուն զայս-
էր պատման ասան տարեկան եղան, պահա պահուածի-
նորց և Եթքասաւոց հետ, պայսէս որ Փարու Սախու ժո-
ղոփենէն ունեն, թայսէն Հարպամա, Տարուաց (Տի բա-
րեցէ) իրաւած ապ հեր, Սփիդի Միթիրականին ենթի-
անքանից դարձանական կերեաց հետ: Բամսես Բ. ա-
ռան բարու այ յաղթից:

Եթանու Բ. թ. ապօռան աստվածության եկու Եթափոսով
Քաջ գրաւեց Անգլիական առան վթառու ու արքան
ձեռքության մէ. որ Առ Լեռնաբնակ Սեն Կաթարոց Հռոմ արքան
ամսական առաջնորդ է ասպարագու և վարչական իր Հայու-
թու տիրու հիմնարքաւութիւն զրաք ժամանակ ի Հայու-
թու ամսական առաջնորդ է ասպարագու և վարչական իր Հայու-
(Եթափոսով) ամս օքրն առաջնորդ հիմնու բայց աղքա-
դիքական Մասկուրն, որ Առ Ա. եւ Ունկի թագավոր

սարքաբար անձնութեան ուստի մենք ալ կը հետեւիք ԱՄՊԵՐԻ շահ կը:

Փայտ Սախո և Արքան թանակ ժողովրդը՝ Եղիպատրիք գահն փայտ քաղաքն թափառութիւն ծերու թէ նաև սպառ քաղել աւքնիք. Ըստրանցիք, Տօսուցիքիք, Ակիացիք, և այլ իրեն անուելու Արշակունյացն մասն ալ իրեն եղագացը, եւ անոն մարտուն թէ մասն յարկանելու այսպիսն արք ամենքն ալ յաջմուռեցն կրիկն եթիպ առանիքըն:

թանգարանին մէջ պահուած վերցիշեալ մուշկան: Աղ կրնայ Տեղբեկ թէ Տարուսկացոց գեղարուեստին չէ խառնուած եփդպատճ՝ ան: Նորպահու յշշատակարանին իրենց յաղզ գլուխերոց Հաստատական վկայութիւնի ու տան մեր խօսքին: Արդեքք Կրնելին չէ ըսկել՝ թէ Ակրամի յշշեալ մոմիան յօդիկապոտ վախճանեալ Տարուսկացի իշխանին մը լինե, եւ իրբեա աւելոց կուագործածեալ պահատանաց երեւնելն եւ անոնց վրայի գրեթե հաստատոր նշանաւութեանից գործածած ըլլան ինչպէս սովոր էին ըսկել Եթիկացացիք:

Մեր այն կարծիքը կ'ապացուցանէ այն՝ երբ
հրասարակիալ կը տեսնեմք թէ երկզներուն
վայսի յիշատակարանն կամ աղօթքն (ըստ սո-
վորութեան), որ եղիսակն պապիրոսէ գլան-
ներու պէս գրուած է սիհն սիհն, ա անլոդչատ
կը կարգացուի առանց իմաստի այլայլութեան:

Կ. Յ. ՊԱՍՏՐՈՎ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԵՐԵՎԵՐԻ ՎԵՐԱՑ ԲԵԿԱՆՈՒՄՆ ՀԱՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՍԻՆ
ԿԱՂԱՋԱԿԱՐ ԱՐԱԳԵԼԵՐԸ

թե այդ շըլանին վերպերեալ աւանդութիւններն ի՞նչ աստիճանի տարածուած են Հայերի մէջ, ապացուցանում են Պ. Ղիմիի միւս առաջ բերած վարիանները: Այդ առաջիկ ներից մէկը կապեալին Հնիդար է անուանում, որ իրը թէ Արտազազի որդին է եղել:

“Կար չկար մի թագաւոր կար, անունը Արտաւազդ: Նա մի գիծ որդի ուներ անունը Հիդար: Արտաւազդը մեռնելիս թագաւորութիւնը Հիդարին չտուեց, նա գիծ էր: Այդ պատմաւառ մեր երկրում տեղի ունեցան խառնակութիւններ եւ շատ աերութեր Մի անգամ Հիդարը ձի է Խստում, Ծամայումէ փող փշել եւ յայտնել, որ ինքը ցանկանում է թագաւորըլ, եւ ընտրեալ ձիաւորների հետ մաս է գնում: Նա կամրջին հասել էր չէր հասել, չար հոգին դիպչում է նրան եւ նա գետն է ընկնում ու խեղդում: Զիառորները լուր են տարածում թէ աստուածները բռնել են Հիդարին եւ շղթայակաս անենցիք փակել են Մասնում՝ սեւ սարում: Երկու շներ՝ մէկը սպիտակ մւսւը սեւ՝ կրծում են նրա շղթաները: Տարւայ վերջին նրա շղթաները բարականում մազի հաստութիւն են ստա-